

En gemensam nordisk undersökning av barns och ungas kulturvanor?

En rapport på uppdrag av Kulturanalys Norden

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Summary	6
Inledning	8
Kulturvaneundersökningar i Norden – en översikt	9
Danmark.....	9
Finland.....	9
Island.....	10
Norge.....	10
Sverige	11
Färöarna, Grönland och Åland	11
En summering	11
Erfarenheter av den svenska studien 2017 om barns och ungas kulturvanor	13
Jämförbarheten i nordiska länders kulturvanedata	14
Slutsats.....	15
Europeiska data om kulturvanor i nordiska länder	16
Slutsatser	16
Analys av möjligheter och utmaningar; är det en bra idé att satsa på en gemensam kulturvanestudie?	17
Kunskapsbehoven i centrum	17
Internationella jämförelser	18
Barn, unga och kultur	19
Ungas möte med etablerade kulturformer	20
Hur får vi de unga att svara?	21
Stillbild – rörlig bild.....	22
Vad kostar kulturvaneundersökningar?	22
Summerande frågeställningar och slutsatser	23
Rekommendationer – hur gå vidare	25
Kulturanalys Nordens rekommendationer	27
Referenser	28
Bilaga I. Översikt över kulturvaneundersökningar i de nordiska länderna	30
Bilaga II. Jämförbart mellan länder? Studie av vissa frågor i ländernas kulturvaneformulär	31

Förord

I den här rapporten redovisas det uppdrag jag erhållit från Kulturanalys Norden rörande ”förutsättningarna för en gemensam nordisk undersökning av barns och ungas kulturvanor”. Kulturanalys Norden har i sin tur avtalat med Nordiska Ministerrådet om att göra en sådan genomlysning. På grundval av en redovisning av aktuella och tidigare undersökningar om kulturvanor i Norden analyseras de möjligheter och utmaningar som finns på området. I slutet av rapporten presenteras ett antal alternativ när det gäller att gå vidare med gemensamma nordiska undersökningar.

Kungsholmen i juni 2018

Mats Björnsson

Sammanfattning

I de nordiska länderna utom Färöarna, Grönland och Åland har under senare år genomförts undersökningar som ger data om kulturvanor och kulturaktiviteter hos ett representativt urval i respektive befolkning där barn och unga är en del. De flesta av dessa ger jämförande data ett antal decennier tillbaka. Vissa undersökningar har utgått från ett bredare begrepp *fritidsvanor* snarare än ett snävare *kulturvanor*. I såväl Danmark och Finland som Norge finns på det sättet aktuella data om kulturvanor hos barn (9/10 år och uppåt) som till del är jämförbara med motsvarande data minst 25 år bakåt i tiden. I Sverige är motsvarande upprepade mätningar begränsade till åldrarna 16 år och uppåt. Genomgående är det de berörda ministerierna /statliga organen som initierat, finansierat och genomfört studierna. Svarsfrekvenserna är i allmänhet sjunkande över tiden och ligger i de senaste undersökningarna ofta strax under eller strax över 50 procent.

Den innehållsmässiga bredden i undersökningarna varierar mellan länderna, men det finns en kärna av frågor, som har varit ungefär densamma i alla år, om vad de tillfrågade tagit del av eller gjort själva. Närmare frågor om *hur* respondenterna utövar dessa aktiviteter ställs i vissa formulär och i andra inte. Detsamma gäller exempelvis frågor om eventuella hinder för kulturutövande.

Med ett någorlunda strikt krav på *statistisk* jämförbarhet i svaren från olika populationer, går inte data från de olika ländernas kulturvaneundersökningar att jämföra.

Inom ramen för statistiksamarbetet i EU har gjorts flera survey-undersökningar kring kulturtillgång, kulturdeltagande och hinder för detta. Alla nordiska länder har inte omfattats av dessa EU-undersökningar. Barn och unga har i liten grad varit representerade. Det finns dock ett fåtal jämförbara data kring kulturvanor avseende tre av de nordiska länderna, men det innehållsmässiga omfånget är smalt i dessa mätningar. Möjligheterna att göra jämförelser utifrån EU-undersökningarnas resultat är generellt sett små.

En allmän bedömning är att det är svårt att få till stånd en politisk prioritering av en satsning på en gemensam nordisk kulturvaneundersökning i samtliga nordiska länder. Ett skäl till bedömningen är att en gemensam nordisk undersökning skulle komma att överlappa de som redan görs runtom i länderna. Teoretiskt är det möjligt att tänka sig en nordisk ansats som följer ett eget ”kulturvanespår”, men det är svårt att forma ett sådant alternativt enkätinnehåll. Teoretiskt är det också möjligt att tänka sig att genom förhandling med länderna komma fram till ett gemensamt innehåll som ersätter de hittillsvarande nationella. Det skulle innebära att länder skulle bryta sina nationella tidsserier, vilket av flera skäl bedömts som orealistiskt.

Gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar skulle kunna ge kunskapstillskott i form av jämförande data som inte funnits tidigare. Ett sådant arbete bör i så fall ske i etapper, så att förutsättningarna mer konkret kan prövas innan stora resurser läggs ner.

Förändringar i de kulturanknutna aktiviteter som barn och unga idag ägnar sig åt, medför en risk för att vissa aktiviteter som är av intresse hamnar utanför undersökningarna såsom dessa hittills gjorts. Detta behöver undersökas vidare.

En skillnad som finns mellan kulturvaneundersökningarna i de nordiska länderna handlar om huruvida mätningen av kulturmöten och kulturutövande avser enbart fritid, eller om även till exempel skolans och fritidsinstitutioners verksamhet ska inbegripas i mätningarna. Eftersom skolan är den institution som ska ge alla barn och unga chanser till möten med kultur, så är aspekten vad som ska omfattas i mätningarna viktig att ta med i fortsatt arbete.

En ytterligare aspekt som är viktig att ta med är de trendmässigt sjunkande svarsfrekvenserna, inte minst vad gäller barn och unga. Kvalitativa metoder undgår i regel detta problem, men ger å andra sidan inte representativa data.

Mot bakgrund av förstudiens slutsatser och efter att ha prövat fem olika alternativ för fortsatt arbete kring undersökningar av barns och ungas kulturvanor i Norden, *avråder Kulturanalys Norden från att genomföra en gemensam nordisk kvantitativ undersökning av barns och ungas kulturvanor*. Vi föreslår att ett nordiskt forskningsseminarium med fokus på barns och ungas kulturvanor genomförs. Inför ett sådant seminarium kan en sammanställning av resultaten från de nordiska ländernas nationella barn och unga-undersökningar tas fram. Seminariet bör lyfta frågor med utgångspunkt i gemensamma nordiska kulturpolitiska frågor och syfta till att ta fram förslag på ytterligare åtgärder både i form av insatser och ytterligare analyser, exempelvis i linje med de alternativ denna rapport innehåller.

Summary

In recent years, surveys have been conducted in the Nordic countries (with the exception of the Faroe Islands, Greenland and Åland) in order to collect data on cultural habits and cultural activities from a representative selection of the respective population, including the segment children and young people. Most of these provide comparative data spanning a number of decades back in time. Some of the surveys focused on the broader concept of *leisure habits* rather than the narrower *cultural habits*. Thus, for Denmark, Finland and Norway there is current data on the cultural habits of children (age 9/10 and older) that is comparable in part to corresponding data going back at least 25 years. In Sweden, the equivalent repeated measurements are limited to age 16 and older. In all cases, the studies were initiated, funded and conducted by the relevant ministries/government agencies. Response rates have generally been decreasing over time, and in the latest surveys are usually slightly above or slightly below 50 percent.

The breadth of the surveys in terms of content varies between the countries, but there is a core of questions that have been about the same in all years in terms of what the respondents learned or did themselves. More detailed questions about *how* the respondents perform these activities are asked in some questionnaires, but not in others. The same applies to questions about any hindrances to the practice of cultural activities, for example.

With a somewhat strict requirement of *statistical* comparability in responses from different populations, it is not possible to compare data from the cultural habit surveys of the different countries.

Within the context of the statistical cooperation within the EU, a number of surveys were conducted on cultural access, participation in cultural activities, and obstacles to this. Not all Nordic countries were included in these EU surveys. Children and young people have been represented on only a small scale. However, there is a little comparable data regarding cultural habits for three of the Nordic countries, even though the scope of content is narrow in these measurements. There is generally little possibility of making comparisons based on EU survey results.

A general assessment is that it is difficult to bring about political prioritisation of an initiative to conduct a joint Nordic cultural habit survey in all Nordic countries. One reason for this is that a joint Nordic survey would overlap those already conducted within the countries. Theoretically, it would be possible to develop a Nordic approach that follows its own “cultural habit path”, but it is difficult to formulate the content of an alternative survey such as this. Theoretically, it is also possible for the countries to negotiate and work together to decide on a shared content that would replace the national ones that currently exist. This would require the countries to break their national time series, which is considered unrealistic for multiple reasons.

Joint Nordic cultural habit surveys would provide added knowledge in the form of comparable data not previously available. Such work would then be performed in stages so that the conditions could be tested more concretely before major resources are invested.

Changes in the culture-related activities that children and young people are engaged in today bring about a risk of certain activities of interest being left out of the surveys, as they have thus far. This requires further investigation.

One difference between the cultural habit surveys in the Nordic countries relates to whether the measurement of cultural encounters and the practice of cultural activities only focuses on leisure time, or if e.g. school and recreation centre activities should also be included in the

measurements. Since school is the institution that gives all children and young people opportunities for cultural encounters, the aspect of what is included in the surveys is important to incorporate into the work going forward.

Another aspect which is important to include is the trend of decreasing response rates, particularly among children and young people. While the problem can usually be avoided through use of qualitative methods, such methods do not usually provide representative data.

Based on the conclusions of the preliminary study and after examining five different alternatives for further work related to surveys of the cultural habits of children and young people in the Nordic region, *Kulturanalys Norden* advises against performing a joint Nordic quantitative survey of the cultural habits of children and young people. We suggest the organisation of a Nordic research seminar focusing on the cultural habits of children and young people. Prior to such a seminar, the results of the Nordic countries' national surveys of children and young people can be compiled. The seminar should focus on common Nordic cultural-political issues, and the development of proposals for further action in the form of initiatives and additional analyses, for example in line with the alternatives contained in this report.

Inledning

Mätningar av individers praktiker och preferenser när det gäller att ta del av eller utöva kultur i någon form, har förekommit sedan minst ett halvsekel. I takt med att kulturutbudet ökat, liksom den allmänna utbildningsnivån och att fritiden i många fall både ökat och värderats högre, har också intresset för individernas ”kulturmönster” blivit större. Detta inkluderar även barn och unga, vars vanor inte alltid är lika lätta att fånga då de kan bära nya ”kulturmönster”.

I de nordiska länderna har under åren ett större antal nationella mätningar av kulturvanor utvecklats. På europeisk nivå görs undersökningar som innefattar kulturvanor och försök har gjorts när det gäller att utveckla harmoniserad europeisk statistik på området.¹

Det finns idag inte någon aktuell sammanställning och analys av dessa mätningar inom Norden. Föreliggande rapport syftar till att fylla en lucka när det gäller kunskapen om aktuella kulturvanorundersökningar med fokus på barn och unga. Den avser också att bidra med en analys av de förutsättningar för nordiska jämförelser som idag föreligger; att belysa de möjligheter och utmaningar som ligger i att genomföra gemensamma nordiska undersökningar av barns och ungas kulturvanor.

Det bör tilläggas att det hos de nationella statistiska centralbyråerna sedan länge finns kulturstatistik som samlas in från de olika konstområdena. Dessa ger framför allt information om storleken på det kulturutbud som erbjuds och hur stor publiken är som tar del av det, men de ger inte några upplysningar om individers och grupperns vanor och preferenser när det gäller kultur.

Kulturbegreppet är i ständig rörelse och inte något som enkelt låter sig definieras. Kulturpolitiken är i stora drag inriktad på att stödja olika estetiska uttryck (konst, scen, film, musik, kulturarv, texter) och att främja alla medborgares aktiva deltagande knutet till detta. Undersökningar om kulturvanor har också fokuserat på individers och grupperns vanor när det gäller just detta; omfattningen av besök på bio, dansföreställningar, bibliotek osv., men också omfattningen av eget kulturutövande. Det är detta som avses när det i rapporten talas om kulturvanor. Det ska samtidigt betonas att även om det finns en kärna som etablerats kring vad som mäts, är det inte självskrivet vad som bör räknas in i kulturvanor. Människors, och inte minst ungas, kulturuttryck har en tendens att breddas och förändras.²

Rapporten bygger på dokument så som publicerade resultatredovisningar, använda frågeformulär eller tekniska rapporter. Den bygger också på information som inhämtats (framför allt via e-post) från statistiker och tjänstemän i berörda ministerier, myndigheter och statistiska centralkontor. Referenser till e-postmeddelanden anges med efternamn och år.

¹ ESSnet-Culture Final Report 2012.

² Se t.ex. Brodén 2013.

Kulturvaneundersökningar i Norden – en översikt

Det här avsnittet ska ge svar på vilka kulturvaneundersökningar som har genomförts i de nordiska länderna och hur de varit utformade. Avsnittet belyser hur de initierats och finansierats, vilket fokus som riktats mot barn och unga i dessa studier, när och hur ofta studierna har genomförts, till vilka åldersgrupper de har riktats och vilka eventuella planer på nya studier som finns i länderna för närvarande. Avsikten är att ge en översiktsbild, med betoning på barn och unga, och det ges följaktligen ingen detaljerad beskrivning. Redovisningen sker land för land. I bilaga 1 visas resultatet av genomgången i koncentrerad form.

Danmark

I Danmark gjordes den första mätningen av kulturvanor redan 1964 och genom de följande mätningarna finns här de längsta tidsserierna i ett nordiskt perspektiv. Barn och unga har varit en del av målpopulationen ända från början. Undersökningarna – som har Kulturministeriet som initiativtagare och finansiär – har strävat efter en balans mellan förändringar och jämförbarhet över tid. Den senast publicerade mätningen har dokumenterats i den omfattande rapporten *Danskers kulturvanor 2012*.³ Ett slumpmässigt urval omfattande drygt 5 100 personer som kontaktades kunde välja att svara på frågorna i formuläret via papper och penna, telefonintervjuer eller webbformulär (internet). Urvalet gjordes dels för barn (7–14 år), dels för vuxna (15 år och däröver), samt ett särskilt urval av ”nydanskar” inom de mest frekventa grupperna med avseende på ursprungsland. Svarsfrekvensen uppgick totalt sett till 47 procent. För vuxna var svarsfrekvensen 52, för ”nydanskar” 35 och för barn 50 procent.

Innehållsligt har undersökningen 2012, liksom de tidigare, en bred ansats. Den omfattar, förutom det som brukar förknippas med kultur i snävare betydelse, även vanor när det gäller sport/idrott, dataspel, mediebruk och digitala plattformar. Även frågor om respondenternas utgifter på kultur ingår. Undersökningen har också utformats för att medge generationsanalyser och analyser av mönster i respondenternas svar i relation till ett fält bestående av dimensionerna traditionell-modern och elitistisk-folklig.

Kulturministeriet har 2017 initierat en ny studie. Den beräknas ta sin utgångspunkt i föregående studie men avser fokusera mer på innehåll och mindre på de olika plattformarna. Studien innefattar barn redan från 3 års ålder. Kulturministeriet ser det som väsentligt att systematiskt få mer kunskap om barns och ungas kulturbeteenden, vilket kräver arbete med frågeformulären. Resultaten förväntas publiceras i slutet av 2018. Studien är [f.n.] på planeringsstadiet och bygger på en ny modell där datainsamlingen sker löpande över en tvåårsperiod med möjlighet för tätare publiceringar. Danmarks statistik kommer att genomföra undersökningen.⁴

Finland

I Finland har inga explicita kulturvaneundersökningar gjorts men data om kulturvanor har hämtats in genom tidsanvändningsstudier och framför allt undersökningar om befolkningens fritidsvanor (Leisure surveys/vapaa tutkimus). Fritidsvaneundersökningarna har genomförts av Statistikcentralen och finansierats i samverkan med Utbildnings- och kulturministeriet. Den första av de fyra undersökningarna gjordes 1977 och den senast publicerade genomfördes 2002. Det

³ *Opinion og Pluss Leadership 2012*.

⁴ *Berg 2017. Bilde 2017*.

är brett utplagda frågeformulär, vilka även innehållit en rad frågor om befolkningens vanor när det gäller kultur. Uppgifterna har – till skillnad från andra liknande nordiska undersökningar – samlats in genom besöksintervjuer.⁵

På grundval av 2002 års undersökning gav Statistikcentralen och ett antal forskare ut rapporten *Individual choices, permanency of cultures. Changes in leisure 1981–2002*.⁶ Bland annat avhandlas teman som läsvanor, att vara publik i hemmet och utanför, aktivt utövande av hobbies, musikpreferenser samt sport och idrott.

Under hösten 2017 och början av 2018 har ytterligare en motsvarande datainsamling gjorts. Den ska ge information om hur det ser ut ifråga om fritidsintressen och samhällsengagemang i olika befolkningsgrupper. Undersökningen ska också ge information om förhållandet mellan arbete och fritid, sociala relationer och betydelsen av olika livsmiljöer. Avsikten är att kunna göra jämförelser med resultaten från de tidigare mätningarna. Urvalet består av 15 000 personer i den finländska befolkningen, där barn från 10 års ålder ingår. Frågorna till barn är desamma som för vuxna i den mån de inte är irrelevanta. Svarefrekvensen beräknas bli lägre än i den föregående studien, men man räknar med en högre frekvens för barn, beroende på face-to-face-intervjuer med denna grupp.⁷

Island

På Island har gjorts ett par studier om kulturvanor, men det finns ingen motsvarighet till de upprepade studier som gjorts i övriga nordiska länder. På mer reguljär basis finns endast undersökningar av ett fåtal medievanor (TV, radio, tidningar).⁸ De bredare kulturvaneundersökningarna har genomförts ad hoc, vilket innebär att data inte är jämförbara över tid. Endast rapporter på isländska finns.

Den senaste bredare undersökningen gjordes 2009 av Islands universitet i Reykjavik på initiativ av Utbildnings- och kulturministeriet.⁹ Den omfattade enbart åldrarna 18 år och uppåt. Mätningen avsåg exempelvis hur ofta man sett film, gått på bio, teater eller opera.

Det finns såvitt känt inga planer på nya mer reguljära kulturvaneundersökningar på Island.¹⁰

Norge

Statistisk sentralbyrå i Norge har alltsedan 1970-talet årligen genomfört en så kallad mediebarometer, alltså med fokus på medborgares medievanor.¹¹ Sedan 1991 har man först vart tredje och senare vart fjärde år utökat denna till en medie- och kulturbarometer. Den innefattar barn från 9 års ålder. Senaste barometern av detta slag genomfördes 2016 och publicerades året efter.¹² Insamlingen skedde med telefonintervjuer. Det slumpmässiga urvalet bestod av drygt 3 700 personer och urvalet dubblerades för åldersgruppen 9–15 år i syfte att särskilt kunna följa barns kulturvanor. Vid intervjuerna i denna grupp medverkade vårdnadshavare. 53 procent av personerna i bruttourvalet svarade. Framför allt lågutbildade och personer i åldern 25–44 år var underrepresenterade bland de svarande. Svarefrekvensen i åldrarna 9–24 år var i nivå med

⁵ Liikanen 2017.

⁶ Liikanen, M, Hanifi R & Hannula U. (red) 2006.

⁷ Hanifi 2017.

⁸ Valtysson 2017.

⁹ Dofradóttir et al. 2010.

¹⁰ Karlsson 2017.

¹¹ Taule 2016

¹² Vaage 2016.

medelvärde, drygt 53 procent. Kostnaden för undersökningen 2016 uppgick till ca 2,8 milj. NOK (exkl. moms).¹³

Formuläret är mindre omfattande än de som använts i Danmark och Finland. Barometern mäter tillgänglighet och nyttjande av sådant utbud som film, teater, konsert, opera, konstutställningar, bibliotek och idrottsevenemang. Den mäter även i någon mån läsning av tidningar och böcker samt bruk av massmedier och internet. Frågor ställs om eget kulturutövande (måleri, musikinstrument, kör, teater och dylikt).

Det finns inga kända planer på några andra nationella kulturvaneundersökningar i Norge än den nu redovisade.

Sverige

Ett flertal undersökningar har under de senaste decennierna gett data om kulturvanor i den svenska befolkningen. Bland annat genomfördes kulturbarometrar på uppdrag av Kulturrådet fram till 2002.¹⁴ Undersökningen om levnadsförhållanden (ULF) vid SCB ingår nu i EU-Silc (se senare avsnitt). SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år sedan 1986 en nationell undersökning kring den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat Samhälle, Opinion och Medier. Målpopulationen är personer i åldern 16–85 år. Myndigheten för kulturanalys har sedan ett par år haft möjlighet att nyttja data från SOM-institutet för att följa och publicera uppgifter om kulturvanor i denna åldersgrupp. Myndigheten har under 2016 och 2017 publicerat två sådana rapporter.¹⁵

För att utröna kulturvanor bland barn och unga beslutade myndigheten 2015 att i egen regi genomföra undersökningar i den gruppen.¹⁶ För att få en god svarsfrekvens genomfördes undersökningen i ett urval av skolor, där ett urval klasser/elever i årskurserna 5 och 8 i grundskolan samt årskurs 2 i gymnasieskolan ombads besvara enkäten. Närmare 18 000 elever sammantaget erhöll enkäten under våren 2017 och svarsfrekvensen var 74 procent. I ett kommande avsnitt redovisas några närmare erfarenheter från denna undersökning.

Färöarna, Grönland och Åland

Såvitt känt finns inga mätningar av kulturvanor som rör självstyrelseområdena Färöarna, Grönland och Åland¹⁷. Invånarna här ingår inte i de populationer som de nu relaterade undersökningarna i Danmark och Finland omfattar.

En summering

Genomgången visar att det i alla nordiska länder – men inte på Färöarna, Grönland och Åland – under senare år har genomförts undersökningar som ger data om kulturvanor och kulturaktiviteter hos ett representativt urval i respektive befolkning där barn och unga är en del. De flesta av dessa ger jämförande data ett antal decennier tillbaka. Alla går dock inte under rubriken kulturvaneundersökningar, utan har som i Finland utgått från det bredare området fritidsvanor. I såväl Danmark och Finland som Norge finns på det sättet aktuella data om kulturvanor hos barn (9/10

¹³ Vaage 2017.

¹⁴ Statens kulturråd 2003. *Ca 2000 telefonintervjuer med personer i åldern 9-14 år.*

¹⁵ Kulturvanor (Rapport 2016:1) samt Kulturvanor – socioekonomiska analyser och tidstrender (Kulturfakta 2017:2). Även en forskarrapport (Börjesson 2016) byggd på SOM-data har publicerats.

¹⁶ Se Myndigheten för kulturanalys 2015.

¹⁷ Berg 2017.

år och uppåt) som till del är jämförbara med motsvarande data minst 25 år bakåt i tiden. I Sverige är motsvarande upprepade mätningar begränsade till åldrarna 16 år och uppåt.

Det andra konstaterandet som kan göras är att det i såväl Danmark som Finland, Norge och Sverige finns nyligen gjorda eller pågående studier, vilka således inkluderar barn och unga. Det får tolkas så att det idag finns ett förhållandevis stort intresse i länderna för dylika studier. Genomgående är det de berörda ministerierna /statliga organen som initierat, finansierat och genomfört studierna.¹⁸

Den innehållsmässiga bredden i genomförda undersökningar varierar en del mellan länderna, men det finns en kärna av ställda frågor, som också har varit ungefär densamma i alla år, vad gäller exempelvis hur ofta de tillfrågade ser film eller teater, går på konserter och konstutställningar, hur ofta de lyssnar på musik, ser på TV, läser böcker och tidningar eller spelar dataspel och dylikt. Undersökningarna innefattar också generellt, men i olika grad, om respondenterna själva utövar någon aktivitet som att teckna, sjunga, spela, skriva. Närmare frågor om *hur* respondenterna utövar dessa aktiviteter ställs i vissa formulär och i andra inte. Detsamma gäller exempelvis frågor om eventuella hinder för kulturutövande.

Barn och unga utgör en del av undersökningarnas populationer, men från vilken ålder de valts ut att medverka varierar en del. Svarsfrekvenserna är i allmänhet sjunkande över tiden och ligger i de senaste undersökningarna ofta strax under eller strax över 50 procent.

¹⁸ Ett undantag är Danmark där, såsom framgått, EPPinon og Pluss Leadership stått för själva genomförandet.

Erfarenheter av den svenska studien 2017 om barns och ungas kulturvanor

Den svenska barn- och ungdomsstudien publicerades i oktober 2017.¹⁹ Den förbereddes genom ett brett deltagande av experter, forskare och intressenter under ca ett års tid. Dialogerna gällde såväl studiens innehåll och fokus (kunskapsbehovet) som finansieringsmodeller och hur frågorna till barn bör ställas.

Undersökningen avsåg elever i olika årskurser där ett slumpvis urval av skolor utgjorde det första steget och ett urval av klasser inom dessa skolor det andra steget. I praktiken hade rektor att besluta om skolan skulle delta eller ej, och ett flertal påminnelser till rektor per telefon fick göras med anledning av det. Bortfallet av skolor blev relativt stort, men på elevnivå begränsade det sig till ca 26 procent, det vill säga räknat på de klasser som i slutänden erhöll enkäten.²⁰ Bortfallet var lägre i årskurs 5 än i de senare årskurserna. Det var svårare att få svar från skolor i storstäder än i andra delar av landet, men mellan andra regioner blev andelen svar starkt varierande. Kalibrerade vikter användes för att justera för bortfallet.²¹ Kulturanalys hade förväntat högre svarsfrekvens jämfört med utfallet, men resultaten på nationell nivå har ändå bedömts som statistiskt hållbara.

Före genomförandet testades frågorna i en pilotstudie och de fungerade i allmänhet väl i huvudundersökningen. Ett formulär utarbetades för de yngsta eleverna och ett för de äldre i målpopulationen. Innehållsmässigt var dock frågorna i stort identiska. Enkäterna till eleverna i årskurs 5 innehöll 14 frågor (60 inklusive delfrågor), och till eleverna i årskurs 8 och årskurs 2 i gymnasieskolan riktades 16 frågor (87 inklusive delfrågor). Frågorna handlade bland annat om besök och deltagande i kulturaktiviteter, eget skapande och utövande, bibliotek och läsning samt media. Ett antal frågor rörde hur elevernas digitala vanor ser ut, men erfarenheten är att detta är svårt att helt fånga. Forskning på området är inte enkel att överföra till enkätfrågor som fungerar.

Frågorna ställdes i det väsentliga kring kulturaktiviteter utanför skolan, undantaget när eleverna gjort besök på teater eller museum, då även aktiviteter inom skolans ram skulle ingå i svaren.

¹⁹ Myndigheten för kulturanalys 2017b.

²⁰ Av de 17 849 elever som ingick i de klasser som fick enkäterna svarade 13 166 elever, dvs 73,8 procent. Ett bortfall skedde därutöver också i tidigare stegen 1 och 2.

²¹ Se bl.a. Statistiska centralbyrån 2017a.

Jämförbarheten i nordiska länders kultur vanedata

Det finns som framgått ett ganska stort antal mätningar av kulturvanor i de nordiska länderna. Med utgångspunkt i det, är det rimligt att fråga sig om dessa data är jämförbara mellan länderna. Det står klart att det inte har skett någon samordning av frågeformulär och att formulären har olikheter, så frågan är närmare bestämt *i vilken utsträckning det finns data från undersökningarna som är statistiskt sett jämförbara*, det vill säga där det går att uttala sig om skillnader och likheter mellan länderna.

Inom ramen för föreliggande uppdrag vore en total undersökning av alla frågor som ställts alltför omfattande. I stället granskas några frågor (kring specifika kulturvanor) som är vanligt förekommande i formulären i de senast publicerade studierna.

Vissa krav måste uppfyllas för att enkätdata från olika formulär ska kunna ses som jämförbara. Det handlar primärt om exakt hur frågan (eller delfrågan) och svarsalternativen har formulerats, men också exempelvis om till vilken åldersgrupp som frågan ställs.²² Ett strängare krav vore att granska skillnader vad gäller det sammanhang där frågan ställts (till exempel vilken fråga som kommer före respektive efter) och hur tidigt frågan ställts i formuläret. Den enkla granskning som gjorts för den här rapporten tar emellertid främst sikte på frågans formulering inklusive svarsalternativen i ett antal exempel. Det innebär att ingen fullständig bild av jämförelsemöjligheterna kan redovisas, men granskningen ger en god indikation.

Frågorna som granskats rör områdena:

- TV-tittande
- Musiklyssnande
- Läsning av dagstidningar
- Besök på bibliotek
- Teaterbesök
- Spelat dataspel/digitala spel

Genomgången av hur frågorna ställts på dessa sex områden redovisas i Bilaga 2. Den visar att frågevariationen är stor. Skillnaderna är ibland tydliga, det vill säga det är inte samma sak som efterfrågas, men det finns variationer även när i stort samma sak efterfrågas. Det gäller till exempel vad själva frågan inkluderar eller hur svarsalternativen ser ut. Ett exempel är frågan om biblioteksbesök. Frågorna är här översatta till svenska.²³

²² Om data på individnivå finns tillgängliga för de jämförda studierna kan det gå att skära ut de kohorter som man vill göra jämförelser för. Om detta är möjligt eller inte faller utanför denna rapport att avgöra.

²³ Författarens översättning.

Finland

När besökte du senast ett bibliotek? 1. Under de senaste sex månaderna 2. För längre än sex månader sedan men mindre än 12 månader sedan 3. Mer än ett år sedan 4. Jag har aldrig besökt ett bibliotek

Norge

Hur många gånger de senaste 12 månaderna har du besökt a) folkbibliotek, medräknat filial, antal ___ b) bokbuss, antal___ c) bibliotek i grundskola eller gymnasieskola, antal___ d) högskolebibliotek, universitetsbibliotek eller annat fack- eller yrkesbibliotek, antal___

Hur länge sedan är det du sist var på ett folkbibliotek eller i en bokbuss? 1. 7 dagar eller mindre 2. 8-30 dagar sedan ... [ytterligare alternativ] ... 10. 11 år eller mer 11. aldrig 12. kommer inte ihåg/vet inte

Sverige

Under de senaste 6 månaderna, hur ofta har du besökt ett bibliotek på din fritid? Aldrig – Gå till [] ; En gång i månaden eller mer sällan; 2-3 gånger i månaden; En eller flera gånger i veckan; Vet inte

Som framgår i textrutan frågas det i det finska formuläret när respondenten senast besökte ett bibliotek. I det norska ställs två frågor. I den första av dessa görs det åtskillnad mellan olika slags "bibliotek", och frågan gäller antalet besök under det senaste året. I den andra ställs frågan hur länge sedan det var respondenten besökte ett folkbibliotek eller en bokbuss. I det svenska formuläret är frågan explicit begränsad till fritid, det vill säga besök på skolbibliotek exkluderas. Svarsalternativen är som framgår i rutan olika utformade i alla tre fallen.

Analysen av de övriga fem områdena (se bilaga 2) visar att det i ländernas olika formulär finns genomgående olikheter i hur frågorna är ställda, vad som exakt ingår i frågan och svarsalternativens utformning.

Slutsats

Med ett någorlunda strikt krav på *statistisk* jämförbarhet i svaren från olika populationer, går inte data från de olika ländernas kulturvaneundersökningar att jämföra. I något enstaka fall skulle det gå att göra en viss jämförelse genom att räkna om "Varit på xx under de senaste 12 månaderna" till "Varit på xx under de senaste 6 månaderna". Utifrån den analys som gjorts här kvarstår det dock att jämförelsemöjligheterna statistiskt sett förefaller vara ytterst små, för att inte säga försumbara.

Europeiska data om kulturvanor i nordiska länder

Inom ramen för statistiksamarbetet i EU har flera survey-undersökningar gjorts kring kulturtillgång, kulturdeltagande och hinder för detta. Det är dels speciella Eurobarometrar, som EU-kommissionen står bakom, där det gjorts studier 2007 och 2013, dels Eurostats undersökningar av levnadsförhållanden i form av EU-Silc.²⁴

Den senaste Special Eurobarometer med inriktning på kultur genomfördes av TNS Opinion & Social network på uppdrag av EU-kommissionen i de dåvarande 27 medlemsstaterna samt Kroatien. Närmare 27 000 individer från 15 års ålder svarade sammantaget genom intervjuer i hemmet. Metodologin följer den för övriga Eurobarometrar.²⁵

EU-Silc är en bindande förordning sedan femton år och syftar till att upprätta ett system för insamling och sammanställning av statistik över inkomst- och levnadsvillkor i Europeiska unionen (EU). Personer från 16 års ålder ingår. Viss rapportering sker i respektive berört land, se till exempel SCB.²⁶

Slutsatser

Slutsatserna är flera. För det första kan det konstateras att inte alla nordiska länder omfattats, och att barn och unga är dåligt representerade. För det andra finns det – trots allt – ett fåtal jämförbara data kring kulturvanor avseende tre av de nordiska länderna, men det innehållsmässiga omfånget är smalt i dessa mätningar. Det framgår även med viss tydlighet i resultaten från undersökningarna att befolkningarna i de nordiska EU-länderna är förhållandevis kulturaktiva, men jämförelsemöjligheterna utöver detta är små.

²⁴ EU-SILC omfattas av en förordning som förpliktigar medlemsländerna att delta. SILC är en förkortning för Social, Income & Living Conditions ²⁵ European commission 2013.

²⁶ Se t.ex. Statistiska centralbyrån 2017b, s. 5f. <https://www.scb.se/publikation/30506> (2018-04-16).

Analys av möjligheter och utmaningar; är det en bra idé att satsa på en gemensam kulturvanestudie?

Intresset för att mäta kulturvanor i de nordiska länderna framstår sammantaget som stort utifrån genomgången som gjorts. Barn och unga hanteras i regel som en grupp bland andra i undersökningarna, men som nämnts i genomgången ovan verkar det i flera länder bedömas som viktigt att genomföra undersökningar för att öka kunskapen om barns och ungas kulturaktiviteter. De ganska omfattande data som finns är dock knappast statistiskt jämförbara mellan länderna. Frågor som ställts till medborgarna i de olika länderna är i många fall likartade, men såväl insamlingsmetoden som de exakta frågeformuleringarna och svarsalternativen gör att befintliga mätningar knappast medger några statistiskt godtagbara jämförelser.

Syftet med föreliggande analysavsnitt är att bidra till reflektion kring barns och ungas kulturvanor i allmänhet och mätningar av eller ökad kunskap om detta i synnerhet. Texten är ett försök att vrida och vända på frågan om värdet av gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar och hur ett fortsatt arbete kan se ut. Den skrivs i övertygelsen om att fler alternativ för hur arbetet kan gå vidare behöver öppnas.

Kunskapsbehoven i centrum

I *Barn och unga i Norden – en tvärsektoriell strategi för Nordiska ministerrådet 2016–2022* sägs följande: ”För att Nordiska ministerrådet ska kunna värna barn och ungas rättigheter och perspektiv inom olika sektorer krävs kunskaps- och kompetensutveckling. Det är därför viktigt att ytterligare förbättra ministerrådets processer för att tillvarata sådan kunskap som krävs för att olika politikområden inom Nordiska ministerrådet ska kunna arbeta med utgångspunkt i ett barnrätts- och ungdomsperspektiv.”²⁷ Med utgångspunkt i detta framstår följande som centrala frågor: Vilken kunskap är det som krävs för att främja barns och ungas kulturtillgång och kulturtillägnande? Vilken kunskap finns redan och vilken saknas?

Det uppdrag som denna rapport utgår ifrån, handlar om förutsättningar för en gemensam nordisk undersökning av kulturvanor bland barn och unga. Att ge ett entydigt svar på om det finns sådana förutsättningar går inte, eftersom det ytterst handlar om politiska vägval och budgetprioriteringar. I mer teknisk mening finns givetvis förutsättningar; de många kulturvanestudier som genomförts i länderna ger gott om förebilder och underlag, även om fokus och undersökningsteknik innehåller många val. Centralt i överväganden om gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar är vilket mervärde de skulle ha i förhållande till det som redan gjorts och görs. Det uppenbara mervärdet är att jämförelser mellan mönstren i de olika länderna då kan göras. Mindre uppenbart är svaret på frågan: *I vilken mån tillför kulturvaneundersökningar på ett nordiskt plan ny kunskap* om barns och ungas vanor och mönster i fråga om kultur, kunskap som kan nyttjas i det nordiska arbetet och i respektive land?

Fördelen med den typ av undersökningar som gjorts är att de ger en stor mängd data som – om den statistiska kvaliteten är tillräckligt god – kan analyseras och tolkas och på det sättet öka kunskaperna inom fältet. Tillräckligt många svar på i huvudsak bundna svarsalternativ ger representativa kvantitativa bilder av målpopulationens beteende, preferenser,

²⁷ Statistiska centralbyrån 2017b, s. 17.

etc. Precis som andra metoder har enkäter sina givna begränsningar. Det går inte att fråga om vad som helst och inte heller hur som helst.²⁸ Det finns som regel inte möjlighet att rätta till eventuella missförstånd eller ställa följdfrågor. Inte minst måste antalet frågor övervägas i förhållande till respondenternas ork och tålamod.

Inledningsvis i rapporten berördes frågan om vad kultur är, och det konstaterades att det inte finns några givna gränser och framför allt att gränser vartefter förflyttas eller suddas ut. Samtidigt går det att se att de hittills gjorda kulturvaneundersökningarna i de nordiska länderna har påfallande likheter med varandra när det gäller huvudinnehållet. Vad som är kultur – även bland barn och unga – har således i praktiken getts ett slags definition genom mätningarna. Vi ska återkomma till detta. Den fråga som väcks här är: *i vilken mån svarar denna definition mot det kunskapsbehov som finns när det gäller barns och ungas kulturmönster?*

Sammantaget leder detta oss fram till att kunskapsbehovet bör ställas i förgrunden vid överväganden om vilka studier eller andra insatser som kan behövas.

Internationella jämförelser

Parallellt med globaliseringen har det blivit betydligt vanligare med jämförelser mellan länder under de senaste decennierna. Internationella organ som FN, EU och OECD genomför och publicerar ett stort antal sådana jämförelser inom en rad olika områden. Inte sällan rankas länder på initiativ av dessa och andra organisationer. Dessa jämförelser och rankningar har generellt fått stort utrymme i media och debatt och har också påverkat politiska agendor.²⁹ De har ofta ett uppmärksamhetsvärde just genom länderjämförelserna. Exempel på vad som jämförs är: Hur mycket FoU-medel satsas inom olika länder? Vilka läsfärdigheter har barn och unga i olika skolstadier? Vilka är förutsättningarna i olika länder för ett innovativt näringsliv? Som framgått tidigare i rapporten finns även en del internationellt jämförande data om kulturvanor.

Vid internationella jämförelser är det en fördel om det finns data som svarar på en tydlig frågeställning. Data ska också vara tillförlitliga, och jämförelser som görs ska vara rimligt rättvisa, det vill säga ta hänsyn till att förutsättningar i olika länder är olika. För att applicera detta på kulturvanor så kan man förvisso – med god undersökningsteknik och tillräcklig svarsfrekvens – jämföra exempelvis hur ofta barn och unga i olika länder gör teater- eller biobesök, eller skriver och sjunger. Den som däremot vill jämföra till exempel ”hur kulturaktiva barn och unga är” i de olika länderna måste finna ett rimligt sätt att operationalisera frågeställningen, vilket med hänsyn till kulturbegreppets karaktär inte lätt låter sig göra. Den som vill jämföra ”hur stora klyftorna är i kulturutövande och kulturutläggande bland unga” i olika länder står kanske inför ännu större metodologiska utmaningar. Validiteten, det vill säga om det går att samla data som i hög grad svarar mot en given och relevant frågeställning, blir lätt ett problem.

PISA är en mycket uppmärksammat mätning av elevers resultat på olika internationellt samordnade prov. Ett viktigt skäl till att PISA blivit så uppmärksammat och debatterat är att det uppstått en viss acceptans kring att de provresultat som utvalda elever i ett land presterar sammantagna utgör en bra indikator på skolsystemets kvalitet i landet.³⁰ Ett annat skäl är att jämförelserna görs mellan ett stort antal länder, även i olika världsdelar, vilket har medfört en relativt stor spridning i ländernas genomsnittsresultat. Med liten eller ingen spridning blir resultaten mindre intressanta. Tilläggas kan att OECD som organisation lade ner ett omfattande arbete

²⁸ Exempelvis är det inte möjligt att ställa frågan ”Vad gör du på din fritid?” utan att få problem när svaren ska systematiseras. Den som ska konstruera enkäten är tvungen att ställa ganska hårt riktade frågor, oftast med fasta alternativ, för att kunna få ut hanterbara data.

²⁹ Se t.ex. Pettersson m.fl. 2016 och Sahlén m.fl. 2008.

³⁰ Förvisso har detta antagande också kritiserats.

under 1990-talet på att etablera en gemensam undersökning som kunde accepteras av ett tillräckligt antal medlemsländer.³¹

För att återgå till kultur och kulturvanor är det inte enkelt att ta fram indikatorer (mått) som svarar mot en bred och relevant frågeställning.

Kan en nordisk kulturvaneundersökning undgå en del av nämnda problem genom att tona ner jämförelserna mellan länderna? Det är givetvis svårt att ge ett entydigt svar på det, men erfarenheten måste sägas vara att jämförelser är svåra att komma ifrån, även om intentionen har varit att undvika ett sådant fokus.

Sammantaget kan internationella jämförelser vara intressanta och ge relevant kunskap även inom kulturens område. Här har det visats att det finns en rad utmaningar om man vill uppnå god relevans när det gäller barns och ungas kulturmönster. Ländergemensamma studier kräver mycket för- och förhandlingsarbete för att komma till stånd. Vidare kommer jämförelser mellan länder lätt i fokus, och därmed riskerar kulturaktivitet och kulturmönster att hierarkiseras, det vill säga resultaten uppfattas som mer eller mindre bra eller dåliga. Även om intentionen är att få fram analyser av förhållanden i Norden som ska stödja kulturpolitiska insatser, så visar erfarenheten att internationella studier lätt blir jämförelser och ”tävlingar”, något som inte minst på kulturområdet kan vara problematiskt.

Barn, unga och kultur

Genomgången av de utförda undersökningarna har visat att kultur indirekt definierats på ett visst sätt.³² Det kan vara värt att kort granska denna definition. Trots variationen som finns i formulären mäts i huvudsak samma fenomen. I figuren nedan sammanfattas det man frågat efter i de nordiska studierna.

Figur 1. Sammanställning av vad kulturvaneformulären ställer frågor om.

Figure 1. Question themes in the cultural practice survey forms.

Formulären ställer frågor om huruvida och hur ofta respondenterna tittat, lyssnat, läst, besökt och utövat själv. Vissa formulär innehåller också frågor om hur, med vem och dylikt. I figuren anges inom parentes också exempel på ett par frågedomäner som inte alltid lika självklart ingår.

³¹ Se t.ex. Lundgren <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa/>.

³² Undantag får här göras för de finska fritidsundersökningarna eftersom dessa inte uttalat mätt kulturvanor. De mäter som nämnts dock i praktiken ungefär samma kulturvanor som i övriga länder.

Figuren speglar ett påfallande stabilt innehåll i mätningarna som åtminstone till del kan anses härröra från det faktum att de ansvariga ofta velat upprätthålla långa tidsserier. Sannolikt svarar detta innehåll både mot vad vi oftast förknippar med kultur och mot de kulturpolitiska mål och medel som gäller i de nordiska länderna.

De förskjutningar i kulturvaneundersökningarnas formulär som trots allt skett verkar främst ha att göra med tekniska förändringar i samhället, framför allt digitaliseringen. Nya sätt att titta på film, lyssna på musik etc. har medfört att fler eller mer diversifierade frågor ställts kring hur respondenterna använder olika plattformar. Nya former av spel har också växt fram, främst datorspel och online-spel av olika slag, som frågor ställs kring. Dessa nya mönster gäller främst just barn och unga.³³

Men det är inte enbart nya tekniska plattformar för att titta och lyssna som speglats i undersökningar om ungas vanor utan också förändringar i sätten att titta och lyssna. Om barn och unga tidigare tittade på längre filmer/videofilmer, har idag kortare videoklipp en helt annan plats i receptionen av rörlig bild.³⁴ Här blandas också fiktion med kommersiella budskap. Nya streamingtjänster har gett tillgång till närmast oändliga mängder musik, film och sport. Sociala medier har även förändrat sätten att kommunicera, där snabba flöden, som ofta kan innehålla kulturinslag eller referenser till kultur, ingår. Frågan som infinner sig är om allt detta på något mer grundläggande sätt har förändrat "kulturandet" hos många barn och unga. Frågan är inte lätt att besvara. Dels går utvecklingen fort och undersökningar blir i hög grad att skjuta på rörligt mål. Dels blir det svårt att när gränser suddas ut eller förändras se vad som ska betraktas som kultur. I ett fragmenterat och snabbt informationsflöde blir det svårt att svara på frågor om exempelvis hur ofta en tittar på film, eller vad för slags film. För enkätundersökningar uppstår metodologiska svårigheter att fånga dessa nya mönster.

Sammantaget finns en påfallande stabilitet över länder och över tid i vad kulturvaneformulären mäter. Samtidigt kan det vara så att eventuella nya mönster i barns och ungas "kulturande" går under radarn, parallellt med att kulturbegreppet vidgas eller förändras.

Ungas möte med etablerade kulturformer

Kulturpolitiskt sett brukar centrala mål när det gäller barn och unga vara att de ska ges samma möjligheter att möta olika kulturformer och att stimuleras till eget skapande och kreativitet, oberoende av personliga och sociala förutsättningar. Viktiga mål kan vara exempelvis att barn får chans att möta och uppleva professionell teater, dans och konst. Det synes vara en god sak att via kulturvaneundersökningar få kunskap om i vilken utsträckning barn och unga fått denna chans. Relativt stora nationella insatser har också gjorts under senare tid i våra länder för att, ofta via skolan, främja ett sådant mål.³⁵ Det kan över huvud taget antas att många barn går på teater, opera eller dans tillsammans med föräldrar, fritidsinstitution (förening) eller skola. Många av de undersökningar som omfattas av denna rapport, avgränsar dock kulturvanor till fritiden.³⁶ Generellt finns här ofta ett glapp mellan institutionerna kultur och skola som det kommer till uttryck i den samhälleliga organisationen.³⁷

Skolan får i våra nordiska länder ses som den institution där bäst möjligheter finns att ge alla unga möjligheter, både att få del av, utöva och pröva kultur i olika former. Läroplaner och kurs-planer (motsvarande) ger besked om i vad mån detta ska ske, men det synes inte finnas mycket av *empiri kring utfallet*. Det innebär att en stor del av barns och ungas möten med kultur

³³ Detta framgår med viss tydlighet i de refererade kulturvaneundersökningarna över tid.

³⁴ Se t.ex. Myndigheten för kulturanalys 2017b, s. 26. Se också Statens medieråd 2017.

³⁵ T.ex. Den kulturelle skolesekken i Norge eller Skapande skola i Sverige.

³⁶ Ett par undantag finns här dock, främst de danska kulturvaneundersökningarna.

³⁷ Se t.ex. PM om Skapande skola.

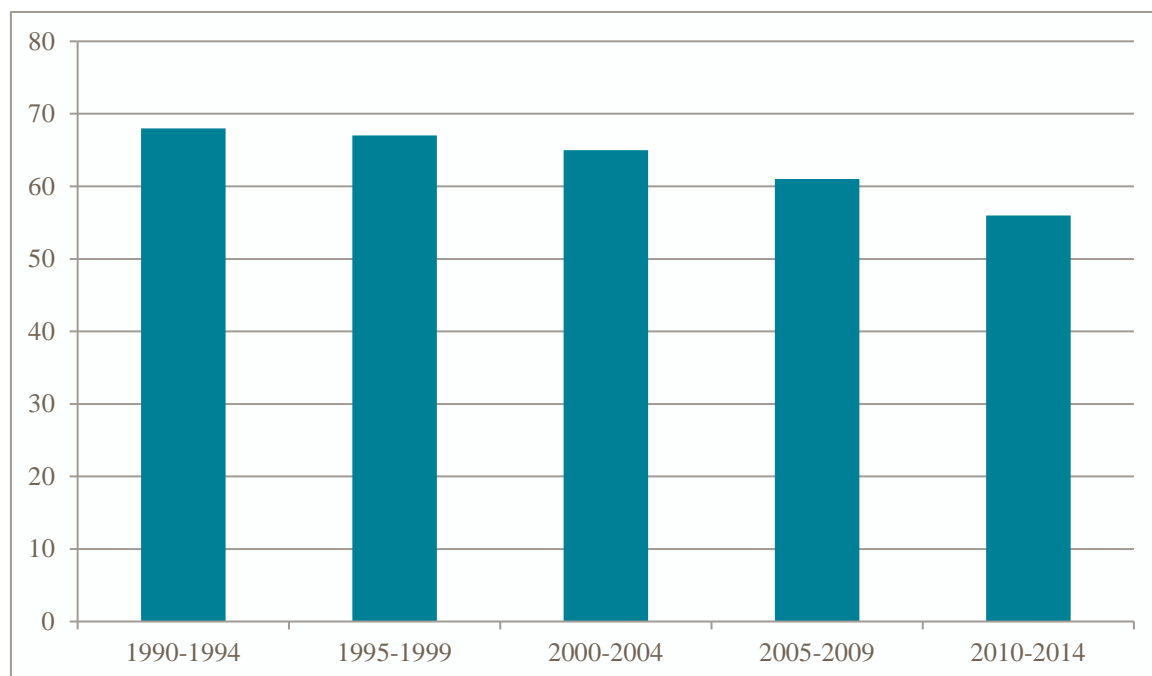
riskerar bli osynlig i många av de undersökningar om kulturvanor som görs. Ett argument för att begränsa studier till barns och ungas fritid är att kulturvanor bör förknippas med frivillighet. Men även om frivilligheten i barns och ungas möten med kultur kan förtjäna att betonas, är det svårt att veta vad som är "fritt val", när föräldrar eller andra vuxna är med.

Barn- och ungdomsforskning har pekat på att barns möjligheter till möten med professionell kultur är viktiga men också att sammanhanget där detta sker är nog så betydelsefullt.³⁸ Vad som till exempel sker före och efter ett teaterbesök och hur besöket följs upp genom ungas egna aktiviteter sägs ha en väl så stor betydelse för upplevelsen.

Sammantaget kan jämförande kulturvaneundersökningar visa i vilken grad delar av kulturpolitiska mål nås. Med tanke på skolans och fritidsinstitutionernas betydelse, riskerar dock mycket av barns och ungas möten med kultur att bli osynligt om fokus enbart läggs på "fri tid".

Hur får vi de unga att svara?

All datainsamling från individer är känslig för hur stor andel som svarar. Det görs ansträngningar att hålla uppe denna andel, eller åtminstone motverka att den sjunker alltför mycket. Trenden har under lång tid varit sjunkande svarsfrekvenser. I figur 2 nedan visas exempel från SOM-undersökningen som genomförts på personer i åldern 16–85 år sedan slutet av 1980-talet. Värre är att frekvensen är sjunkande när det gäller yngre personer. Idag är det inte ovanligt med andelar kring eller till och med en bra bit under 50 procent bland barn och unga. Detta är en svår utmaning för den här typen av undersökningar. Idag finns inga givna alternativa vägar att få in svar från ett större antal individer. Det som har stått till buds är olika tekniker för att åstadkomma statistisk reliabilitet/representativitet trots bortfall.³⁹

Källa: Data från https://som.gu.se/digitalAssets/1649/1649122_som-unders--kningarna-2017---en-metodrapport.pdf nedladdat 2018-02-27

Figur 2. Nettosvarsfrekvens (%) i SOM-undersökningen 1990–2014.⁴⁰

Figure 2. Net response rate (%) in SOM-survey 1990–2014.

³⁸ Se t.ex. Helander 2015 respektive 2011. Se också Ernst 2018.

³⁹ Sådana tekniker som kalibrerade vikter.

⁴⁰ Nettosvarsfrekvensen utgörs av kvoten mellan det antal individer som svarar och antalet individer i urvalet när det naturliga bortfallet räknats av.

De kulturvaneundersökningar som innefattas i den här rapporten utgör inget undantag från den beskrivna utvecklingen. Som vi sett i genomgången av studierna har Finland valt att genomföra intervjuer face-to-face, en metod som håller nere bortfallet men som samtidigt är mycket kostsam. I Sverige genomfördes den senaste undersökningen i skolor och utvalda skolklasser. Detta gav en tillfredsställande svarsfrekvens totalt sett, men också ett negativt beroende av rektors vilja att medverka till utvalda klassers deltagande. Det kan nämnas att när kunskapsmätningar så som den refererade PISA-mätningen genomförs, är det obligatoriskt för skolor att delta.⁴¹

Vanligt i undersökningarna idag är att utvalda individer får välja på vilket sätt de vill svara på frågorna (*mixed mode*); papper och penna, telefonintervju eller ifyllande på ett webbformulär. Telefonintervjuer som metod har påverkats negativt av mobiltelefoni och telefonförsäljning, och det är idag ofta svårt att nå personer, speciellt unga, den här vägen. Ett annat sätt att söka hålla svarsfrekvensen uppe är att erbjuda någon mindre belöning – exempelvis en biobiljett – till dem som väljer att delta. En sådan belöning eller ”morot” får emellertid inte vara stor, eftersom det riskerar ge dålig kvalitet på indata genom att deltagare fyller i formulären slarvigt.

Sammantaget ser vi trendmässigt ökande svårigheter att nå utvalda unga personer och få dem att svara på frågor, vilket försämrar kvaliteten på undersökningsresultaten. Det finns såvitt känt idag ingen given lösning i sikte om vi önskar representativa svar på frågor.

Stillbild – rörlig bild

De flesta undersökningar av den typ som den här rapporten handlar om, görs idag på ett sätt som innebär att de – åtminstone till del – kan upprepas över tid. I alla undersökningar gäller att få en variation för att det ska vara meningsfullt med analys. Variationen kan resultera framför allt i jämförelser mellan olika grupper som ingår i undersökningen, i jämförelser mellan mönster i olika länder, och i jämförelser över tid. Tidsserier förutsätter att det finns åtminstone ett tillräckligt stort antal ”fasta” frågor eller ankarfrågor som upprepas i senare undersökningar. Ju fler sådana fasta frågor, desto större möjligheter att se vad som förändrats och inte. Samtidigt finns eller uppstår nästan alltid ett behov av att komplettera, ändra eller ta bort frågor som fungerat dåligt eller inte längre uppfattas som relevanta att ställa. Det är alltså en ofta svår avvägning mellan att fånga nytt och att få tidsserier.

Det kan antas att eventuella gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar bör utformas som en serie mätningar där jämförelser över tid kan göras. Men detta innebär också en begränsning för hur mycket ny kunskap som går att få genom undersökningen. Det är också ett större åtagande för länderna att avsätta resurser för en serie mätningar.

Vad kostar kulturvaneundersökningar?

Något utförligt underlag för att besvara frågan om vad kulturvaneundersökningar kostar har inte gått att få fram i samband med den här genomgången. För ett par av ländernas undersökningar har dock en uppgift lämnats som tyder på att en nationell undersökning kan ligga i den i övre delen av intervallet 2,5–3 miljoner SEK. Den finska fritidsundersökningen – som genomförts med större mellanrum – och även de danska studierna har sannolikt dragit betydligt större resurser.

⁴¹ Här kan finnas någon variation mellan olika länders genomförande.

Eventuella gemensamma nordiska undersökningar skulle rimligtvis ske genom gemensam utveckling av ramar och frågeformulär, vilket skulle kunna bli något mindre resurskrävande än om varje land utvecklade egna undersökningar. Dock måste översättningskostnader beaktas. Själva genomförandet sker i varje lands regi (självstyrelseområde). Givet att undersökningen skulle likna de hittills gjorda nationella, kan totalkostnaden komma att hamna i intervallet 14–18 miljoner SEK. Det ska betonas att detta enbart är en grov uppskattning som bygger på kost-nadsuppgifter för ett begränsat antal genomförda kulturvaneundersökningar.

I genomgången av genomförda kulturvaneundersökningar i de nordiska länderna konstaterades att dessa i allmänhet hade initierats och finansierats av staten i respektive land (ministerier och nationella statistikbyråer). Den svenska barn- och ungdomsstudien genomfördes och samfinansierades med ett antal regioner/län. Det finns givetvis möjligheter att diskutera olika slag av finansiering även av en nordisk undersökning. Någon vidare analys av detta har dock inte gjorts inom ramen för det här uppdraget.

Summerande frågeställningar och slutsatser

De bärande frågeställningar som analysen lyfter fram är i stora drag följande:

- Vilka behov av ny kunskap om kulturupplevelser och kulturutövande bland barn och unga i de nordiska länderna behövs? Hur får vi sådan kunskap?
- Finns det förutsättningar för den ganska omfattande planering, förhandling och förankring som torde krävas för att få till stånd gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar?
- Går det att definiera vad som är ”bra” respektive ”dåligt” när vi jämför barns och ungas möten med kultur i våra olika länder? Går det att undvika i samband med länderjämförande studier?
- Bör vi mäta det som hittills varit standard att mäta – eller kan och bör vi söka fånga delvis nya mönster för ”kulturande” bland barn och unga i våra länder? Hur får vi ett tydligt kunskapsmervärde i en nordisk ansats?
- Hur ska vi se på balansen mellan tidsserier/upprepade studier och möjligheten att fånga ny empiri?
- Med tanke på skolans och fritidsinstitutionernas roll för barn och unga; hur fångar vi denna roll i ett nordiskt perspektiv när det gäller möten med och utövande av kultur?
- Hur kan vi framöver hantera problemet med trendmässigt ökande bortfall i enkätundersökningar?

Det konstaterades i inledningen av analysavsnittet att frågan om det finns förutsättningar för gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar egentligen inte går att besvara. Den allmänna bedömning som görs i den här rapporten är emellertid att det är svårt att få till stånd en gemensam politisk prioritering av en sådan satsning i samtliga nordiska länder. Om det ska komma till stånd krävs ett ihärdigt och uthålligt planerings- och förhandlingsarbete, troligen i flera steg. En bakgrund till den bedömningen är att en gemensam nordisk undersökning torde komma att innehållsmässigt överlappa de som redan görs runt om i länderna. Eftersom de flesta länder lägger ner resurser på att återkommande mäta kulturvanor nationellt blir det helt enkelt mindre attraktivt att göra samma sak på nordisk nivå. Tillskottet av kunskap riskerar uppfattas som för litet i relation till resursinsatsen.

Måste då en nordisk studie överlappa innehållet i de studier som redan görs nationellt? Teoretiskt kan man tänka sig en nordisk ansats som inte ligger i linje med gjorda mätningar utan följer ett eget ”kulturvanespår”. Detta har emellertid inte bedömts vara realistiskt. Dels är det svårt att utforma ett sådant alternativt enkätinnehåll, dels vore det ett riskfyllt projekt, i vart fall om man

tänker sig att en nordisk studie ska tåla att upprepas ett antal gånger. Vi ska påminna oss att ländernas egna undersökningar oftast utgör flera decennier långa serier.⁴²

Rent teoretiskt kan man också tänka sig att genom förhandling med länderna komma fram till ett gemensamt innehåll som ersätter de hittillsvarande nationella undersökningarna. Det skulle innebära att länder bringas att i huvudsak eller helt ge upp de jämförelser bakåt man tidigare kunnat göra. Varje land skulle på det sättet fortsätta genomföra undersökningar som är identiska (eller delvis identiska) med dem som görs i de övriga länderna. Även detta alternativ har av flera skäl bedömts som orealistiskt.

Givetvis skulle gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar kunna ge ett kunskapstillskott i form av jämförande data som inte funnits tidigare. Att gå vidare på den vägen är något som inte helt ska uteslutas. Ett sådant arbete bör dock i så fall ske i etapper, så att förutsättningarna mer konkret kan prövas innan stora resurser läggs ner.

Det har antytts ovan att förändringar i de kulturanknutna aktiviteter som barn och unga idag ägnar sig åt, medför risk att en del hamnar utanför kulturvaneundersökningarna i den form dessa hittills har gjorts. Det har också konstaterats att vi vet lite om detta, men att det kan vara värt att undersöka. Det kan vara så – även om vi inte vet säkert – att vi letar under lampor som lyser upp (etablerade kulturvaneundersökningar) men inte ser det som rör sig en bit utanför. Det bör i vart fall diskuteras och prövas om något kan kasta bredare ljus över detta. Andra metoder än enkätundersökningar torde behövas. Det är möjligt att det i de nyaste undersökningarna i Danmark och Finland går att hitta trådar som leder vidare.

En skillnad mellan kulturvaneundersökningarna i de nordiska länderna handlar om huruvida mätningen av kulturmöten och kulturutövande avser enbart fritid, eller om även till exempel skolans och fritidsinstitutioners verksamhet inbegrips i mätningarna. Eftersom skolan är den institution som ska ge alla barn och unga chanser till möten med kultur, är det viktigt att ta med aspekten vad som ska omfattas i mätningarna i det fortsatta arbetet.

En ytterligare aspekt som är viktig att ta med är de trendmässigt sjunkande svarsfrekvenserna, inte minst vad gäller barn och unga. Kvalitativa metoder undgår i regel detta problem, men de ger å andra sidan inte representativa data.

⁴² Här bör inflikas att tidsserier i regel inte tål att bli hur långa som helst. Till sist uppfattas de frågor som ställs som irrelevanta på grund av förändringar hos individ och samhälle. När detta sker går emellertid inte att förutse, särskilt inte på internationell nivå.

Rekommendationer – hur gå vidare

Analysen landar alltså i att idén om gemensamma nordiska kulturvaneundersökningar avseende barn och unga knappast är något som kan uteslutas, men att det finns en rad utmaningar och svårigheter förknippade med en sådan satsning. Det innebär att andra, alternativa vägar bör övervägas för att förbättra kunskapsläget när det gäller barns och ungas möten med kultur i våra länder. I det följande anges några möjliga alternativ. Självfallet är detta inte en uttömmande lista utan snarare några exempel på hur ett arbete kan gå vidare. Alternativen utesluter inte nödvändigtvis varandra, utan kan i vissa fall betraktas som komplementära.

1. Tillsätta en expertgrupp som ger förslag till en nordisk studie

Givet att man på nordisk basis önskar gå vidare med idén om en gemensam nordisk kulturvaneundersökning vad gäller barn och unga, föreslås det att en expertgrupp tillsätts. Gruppen bör få till uppgift att ta fram ett förslag på exempelvis innehållslig ram, organisation, frågeformulär och kostnader. Ett sådant förslag bör sedan bli föremål för synpunkter från ländernas statistikexperter och departement. Detta skulle kunna bidra till såväl konkretion åt idén, som möjlighet att pröva graden av samstämmighet när det gäller vad en sådan undersökning ska tjäna för syfte och hur den kan utformas.

Fördelen är ett stabilt och forskningsförankrat ramverk i form av teoretiska utgångspunkter, gemensamma datainsamlingsprinciper och analysfrågor. Därmed finns goda förutsättningar för jämförelser mellan länder. Mot detta alternativ talar dels att en samordnad datainsamling i nästa steg kan förväntas bli kostsam och förutsätter finansiering från de deltagande länderna. Genomförandeprocessen är lång, och det är osäkert om det leder till nya resultat annat än att jämförelsen mellan nordiska länder kan påvisa intressanta variationer. Till nackdelarna hör att ländernas motiv för att delta i en sådan studie begränsas av att det inte kommer att gå att inom varje land göra jämförelser med tidigare nationella undersökningar.

2. Initiera en ”kvalitativ närstudie” av redan genomförda undersökningar

Det har redovisats att befintliga kulturvaneundersökningar i de nordiska länderna ställt liknande frågor, men att data inte är jämförbara mellan länderna i statistisk mening. Om man släpper det statistiska kravet, kan det däremot gå att göra en sammanställning och med ”lättare hand” göra kvalitativa jämförelser av de mönster i länderna som kommer fram i de olika studierna vad gäller barn och unga. En sådan genomgång kan, om det befinns lämpligt, göras med olika perspektiv, till exempel av forskare med olika forskningsinriktning. Resultatet kan ligga till grund för ytterligare analyser och produktion av ny kunskap.

Fördelen är att kostnaderna hålls låga eftersom man baserar studien på befintliga studier. Däremot måste jämförelser mellan länder beakta skillnader i datainsamlingsmetoder. En sådan rapport kan ligga till grund för ytterligare åtgärder.

3. Initiera ett nordiskt forskningsprojekt med inriktning på likheter och skillnader i ungas kulturvillkor i länderna

Forskningsinsatsen ifråga bör utgå från den forskning som finns internationellt och i Norden kring dessa frågor. Genom fokusgrupper, observations- eller intervjustudier eller andra dylika metoder skulle forskarna i flera nordiska länder söka fördjupa förståelsen av ungas fritidsvanor med sidoblick på det som kan tolkas i "kultur"-termer. Syftet med detta bör vara att bättre söka förstå vad som sker och upplevs i det som synes ske i vardagslivet, med inriktning på kulturvanor. Eventuellt bör en sådan studie rikta in sig på utsatta unga, till exempel unga med skolsvårigheter eller som inte studerar, eller som är arbetslösa. Hur ett sådant projekt kan initieras mer konkret har inte övervägts inom ramen för det här uppdraget.

En sådan studie strävar inte i första hand efter generella resultat baserat på representativa urval i de nordiska länderna. Den bör i stället förankras i befintlig forskning och sätta barns- och ungas kulturvanor i en bredare kontext av fritidsvanor och livsstilar. Den kan avgränsas och fokusera specifika grupper av barn och unga – eller på specifika områden som glesbygd, förortsområden eller storstadsområden – men genomförs på jämförbart sätt i de nordiska länderna.

Intervjustudier av denna art ger en förbättrad förståelse av barns och ungas ingång i kulturaktiviteter och är mer oberoende av kulturbegreppet i sig. Utgångspunkten måste vara specifika analysfrågor med fokus på förståelse snarare än generalisering och omfattning. Kostnaderna för intervjustudier är inte låga men inte heller så höga som en kvantitativ kulturvaneundersökning och jämförelser mellan länder är begränsade.

4. Specialstudier utifrån olika frågeställningar i olika nordiska länder

Ett fjärde alternativ utgår från samma övergripande idé som i alternativ tre men genomförs som avgränsade studier utifrån ett urval prioriterade frågeställningar. Olika frågeställningar med hög relevans för det nordiska kulturpolitiska perspektivet ligger till grund för intervjustudier i de nordiska länderna. Det kan exempelvis vara digital kultur, kulturutövande i glesbygd och storstad, kulturvanor för barn och unga i områden med hög andel invånare med utländsk bakgrund, skolans roll för barns och ungas kulturupplevelser.

Fördelen är en bredare täckning av det kulturpolitiska området utifrån gemensamma nordiska perspektiv och relativt låga kostnader. Nackdelen är brist på möjligheter till generaliseringar och jämförelser mellan länder.

5. Ett forskningsseminarium och en forskningssammanställning.

Nordiska forskare bjuds in till ett seminarium om barns och ungas kultur – vanor, villkor, förutsättningar, trender etc. Seminariet dokumenteras. Mot bakgrund av seminariet görs en sammanställning/analys av befintlig forskning strukturerad efter ett antal teman som bland annat kan ansluta till kulturpolitiska insatser. Det vill säga lite mer än bara en forskningssammanställning eller an-tologi.

Fördelen med detta alternativ är att det tar tillvara befintlig forskning, sätter den i en nordisk kulturpolitisk kontext och tillgängliggör den för nordiska aktörer. Ett sådant seminarium ger också en överblick över forskningsläget och vad det finns för forskningsmiljöer i Norden att utgå ifrån. Alternativet kan utgöra ett första steg inför ytterligare åtgärder i linje med något av alternativen 1–4 ovan.

Kulturanalys Nordens rekommendationer

Kulturanalys Norden avråder mot bakgrund av denna förstudie från att genomföra en gemensam nordisk kvantitativ undersökning av barns och ungas kulturvanor. Vi föreslår att ett nordiskt forskningsseminarium med fokus på barns och ungas kulturvanor genomförs. Inför ett sådant seminarium kan en sammanställning av resultaten från de nordiska ländernas nationella barn och unga-undersökningar tas fram. Seminariet bör lyfta frågor med utgångspunkt i gemensamma nordiska kulturpolitiska frågor och syfta till att ta fram förslag på ytterligare åtgärder, både i form av insatser och ytterligare analyser, exempelvis i linje med de alternativ denna rapport innehåller.

Referenser

Bilde, Bo. 2018. E-postmeddelande 2018-01-03.

Brodén, Daniel. 2013. *Kulturvanor i Sverige 1989–2012*. SOM-rapport 2013:16. Göteborg: SOM-institutet.

Börjesson, Mikael. 2016. *Rummet av kulturvanor*. Promemoria. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Dofradóttir, A., Arnalds, Á. A., Sturludóttir, G. J. & Jónsson, F. H. 2010. *Íslensk menningarvog. Könnun á menningarneyslu Íslendinga*. Reykjavík: Háskóli Íslands.

Berg, Christian Edelvold. 2017. E-postmeddelanden 2017-11-16, 2017-11-17.

Epinion og Pluss Leadership för Kulturdepartementet, 2012. *Danskernes kulturvaner 2012*.

Ernst, M., Lorentzon, Y., Wester, M. 2018 *Barn, kultur och kulturutbud – förutsättningar och förväntningar. En pilotstudie om att lyfta barns och ungas perspektiv*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:708064/FULLTEXT01.pdf> 2018-02-26

ESSnet-Culture Final Report. 2012. Eurostat.

European Commission. 2013. *Cultural access and participation. Report*. Special Eurobarometer 399.

Hanifi, Riitta. 2017, E-postmeddelanden 2017-11-22, 2017-12-08.

Helander, Karin (red). 2015. *Synas, höras, finnas – plats för barnkultur!* Stockholm: Centrum för barnkulturforskning.

Helander, Karin (red). 2011. ”’Den var rolig och så lärde man sig nånting, men jag kommer inte på vilket det var.’ Om barnteater och receptionsforskning.” *LOCUS* nr 3–4/11.

Karlsson, Ragnar. 2017. E-postmeddelanden 2017-11-09.

Liikkanen, M., Hanifi, R. & Hannula, U. (red). 2017. *Individual choices, permanency of cultures. Changes in leisure 1981–2002*. Statistics Finland.

Liikkanen, Mirja. 2017. E-postmeddelande 2017-10-19.

Lundgren, Ulf P. 2014. ”Internationella mätningar och historien om PISA”. I *Vägval i skolans historia. Tidskrift från Föreningen svensk undervisningshistoria*. <http://undervisningshistoria.se/internationella-matningar-och-historien-om-pisa/>

Myndigheten för kulturanalys. 2015. *En ny svensk kulturvaneundersökning: bakgrund, överväganden och förslag*. Promemoria. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. 2016. *Kulturvanor*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. 2017a. *Kulturvanor. Socioekonomiska analyser och tidstrender*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. 2017b. *Barns och ungas kulturaktiviteter*. Kulturfakta 2017:5. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Nordiska Ministerrådet, 2016. *Barn och unga i Norden – en tvärssektoriell strategi för Nordiska ministerrådet 2016–2022*.

Nordström, Göran. 2017. E-postmeddelande 2017-10-19.

Pettersson, D., Popkewitz, T. S. & Lindblad, S. 2016. *On the use of Educational Numbers: Comparative Constructions of Hierarchies by means of Large-Scale Assessments*. *Espacio, Tiempo y Education*. 3 (1), s. 177–202.

Sahlin, K., Wedlin, L. 2008. *Circulating ideas: Imitation, translation and editing*. I Greenwood, R. (red). *Handbook of Organizational Institutionalism*. London: Sage.

Statens kulturråd. 2003. *Kulturbarometern 2002*.

Statens medieråd. 2017. *Ungar och medier*.

Statistiska centralbyrån. 2017a. *Teknisk Rapport. En beskrivning av genomförande och metoder. Barns och ungas kulturvanor 17-06-08*.

Statistiska centralbyrån. 2017b. *Välfärd 3/2017*.

Taule, Liv. 2017. E-postmeddelande 2017-10-17.

Vaage, Odd. 2016. *Norsk kulturbarometer 2016*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd. 2017. E-postmeddelanden 2017-10-18, 2017-10-19, 2017-10-24, 2017-12-04.

Valtyson, Bjarki. 2017. E-postmeddelande 2017-10-31.

Bilaga I. Översikt över kulturvaneundersökningar i de nordiska länderna

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Typ av studie/frågemetodik för senast avslutade studie	Kulturvane-studie. Skriftligt frågeformulär, papper/webb	Fritidsundersökning. Face-to-face resp. formulär papper/webb	Två ad hoc-studier av kulturvanor finns.	Medie- och kulturbarometer. Telefonintervjuer	Barn- och ungdomsstudie. Enkät via urval skolor
Periodicitet/ senast publicerad	I snitt vart 8:e år sedan 1964. Senast publicerad 2012	Varje decennium sedan 1977. Planerad publicering nov 2018	Senaste rapporten publicerad 2009	Vart 4:e år (då kulturvanor ingår) sedan 1992. Senast publicerad 2017	Första b/u-studie. Kan komma att följas upp. Publicerad 2017
Sampelstorlek	5130 (fördelat på vuxna, barn & nydanskar ²)	15 000	..	Ca 3700	Ca 17 000 elever i olika årskurser
Åldrar berörda	Vuxna: 15 år – Barn: 9–14 år	10 år –	..	9–79 år	Ca 10, 14 resp. 17 år
Scope/innehållslig omfattning	Sedvanliga kulturområden samt sport/ motion, fritid	Bred fritidsundersökning, inkl. frågor om kulturvanor	..	Sedvanliga kulturområden samt Idrotts-even, tros- och livs-syns-möte	Sedvanliga kulturområden.
Kostnad	Ca 2,8 milj. NOK (exkl moms)	Ca 2,6 milj SEK
Planer /aktuell situation	Ny studie av samma typ men med förändrade frågor genomförs 2018	Ny fritidsstudie 2017/18 Förändrad insamlingsmetod för personer 15 år och uppåt	Inga kända planer på nya eller återkommande studier	Inga kända planer på förändringar	SOM-undersökn. (16–85 år) nyttjas för successiva rapporter

Anm. 1 .. = uppgift saknas.

Anm. 2 "Sedvanliga kulturområden" i figuren avser vanor vad gäller sådant som scenkonst, böcker/bibliotek, musik, konstutställningar, film och kulturminnen/museer, digitala vanor.

Anm. 3 "SOM-undersökn" i figuren avser Samhälle, Opinion, Medier som genomförs av Göteborgs universitet sedan 1986.

Bilaga II. Jämförbart mellan länder?

Studie av vissa frågor i ländernas kulturvaneformulär

Är svaren på frågorna i kulturvaneundersökningar från olika nordiska länder jämförbara? Ett sätt att få en bra indikation på detta är att först välja ut frågeområden som återfinns i flera länders formulär och sedan jämföra hur frågorna mer ställts mer exakt. Den här jämförelsen tar med andra ord sikte *enbart på frågeformulering* och tar inte hänsyn till att målpopulationen för re-spektive undersökning kan skifta, eller att undersökningarna är gjorda vid olika tidpunkter.

Nedan anges ett antal frågor från tillgängliga frågeformulär i de senast publicerade kulturvaneundersökningarna i de nordiska länderna. Det är formulär från Finland (2017), Norge (2016) och Sverige (2017) som ingår. De frågor som valts ut gäller sex områden, nämligen:

- TV-tittande,
- musiklyssnande,
- läsning av dagstidning,
- biblioteksbesök,
- teaterbesök samt
- spel.

Frågorna i den här genomgången gäller om respondenten tittar eller tittat på TV, lyssnar eller lyssnat på musik, spelar eller spelat spel osv. under en viss tidsperiod och i så fall hur länge, hur ofta, hur mycket etc. Avsikten med urvalet av frågor från formulären har varit att finna frågor som kan vara så *jämförbara som möjligt* och avsikten med detta i sin tur är att kunna granska i vilken mån det finns frågor i de olika ländernas formulär som är identiska eller har stora likheter, dvs där svaren kan hanteras som jämförbara. Antagandet är att om frågorna i de olika ländernas formulär inom dessa valda områden inte bedöms som jämförbara ur statistisk synvinkel, så är sannolikheten för att andra frågor/frågeområden är jämförbara mycket liten.

Texterna nedan under angivande av respektive land, är direkt hämtade från formulären ifråga, men utgörs enbart av ett relevant utdrag och kan vara komprimerade. Exempelvis kan koder vara exkluderade. Utdragen från den finska undersökningen är från den engelska versionen av formuläret.

TV-tittande

Finland

Watching television programmes. How often do you watch TV programmes or web net TV? 1. Daily 2. Several days a week 3. Once or twice a week 4. One to three times per month 5. Less frequently 6. I do not watch TV programmes or web net TV at all

Norge

Så du på TV ...? Tenk på perioden fra kl. 6 om morgenen til kl. 6 neste morgen. Ta også med TV-seing på Internett av programmer som på samme tidspunkt vises på TV. Ta ikke med seing på opptak av programmer, eller DVD. Her menes all direktesendt TV-seing, enten man ser det

på TV via vanlige tv-signaler eller på PC/nettbrett/Ipad eller lignende via Internett. JA NEI ⇒ AVSL...

Så du på TV... A mellom kl. 6 og 10 om morgenen? Ta også med TV-seing på Internett av programmer som samtidig vises på TV. JA > Hvor lang tid så du da? ... NEI> GÅ TIL B; B. mellom kl. 10 og 15 om dagen? ? Ta også med TV-seing på Internett av programmer som samtidig vises på TV. JA > Hvor lang tid så du da? ... NEI> GÅ TIL C [OSV]

Sverige

Under de seneste 6 månederna, hur ofta har du tittat eller lyssnat på något av följande på din fritid? Du kan ha tittat eller lyssnat på TV, radio, stereo, dator, mobil, surfplatta eller liknande. Aldrig En gång i månaden eller mer sällan 2-3 gånger i månaden En eller flera gånger i veckan Varje dag Vet inte

Film (långfilm) Kortfilm/videoklipp (t.ex. Youtube) TV-program/-serier [+ ytterligare fyra alternativ]

Musiklyssnande

Finland

How often do you listen to music? 1. Daily 2. Several days a week 3. Once a week 4. One to three times per month 5. Less frequently 6. Never

Norge

[Ifall du har platespiller, CD-spiller...etc...] hvor lang tid hørte du alt i alt på platespiller, CD-spiller, Mp3-spiller eller annet utstyr for avspilling av lydfiler? Regn både med musikk og annet du eventuelt hørte på. Ikke inkluder radiolytting TIMER__ MINUTTER__

Sverige

Under de seneste 6 månederna, hur ofta har du tittat eller lyssnat på något av följande på din fritid? Du kan ha tittat eller lyssnat på TV, radio, stereo, dator, mobil, surfplatta eller liknande. Aldrig En gång i månaden eller mer sällan 2-3 gånger i månaden En eller flera gånger i veckan Varje dag Vet inte

Film (långfilm) Kortfilm/videoklipp (t.ex. Youtube) [...] Musik

Läsning av dagstidning

Finland

How often do you read newspapers or afternoon papers? (This refers to both physical papers and online papers and free newspapers like Metro.) 1. Daily 2. Several days a week 3. Once a week 4. One to three times per month 5. Less frequently 6. Never

Norge

Har du lest noen papiravis i løpet av de siste syv dager? Ja Nei => AVIS 5

Leste du noen papiravis ? Tenk på perioden fra kl. 6 om morgenen til kl. 6 neste morgen. JA NEI ⇒

Har du lest noen nettversjon av papiravis i løpet av de siste syv dager? Inkluder lesing på vg.no, dagbladet.no og andre nettversjoner av papirviser. Nyhetssteder på nett som ikke har avis i papirformat skal ikke inkluderes her, for eksempel NRK.no Ja Nei

Sverige

Under de seneste 6 månederna, hur ofta har du gjort något av följande på din fritid? Aldrig En gång i månaden eller mer sällan 2-3 gånger i månaden En eller flera gånger i veckan Varje dag Vet inte

Läst skönlitteratur (berättelser eller dikter) Läst faktalitteratur Lyssnat på bok Läst dagstidning [+ ytterligare alt.]

Biblioteksbesök

Finland

When have you last visited a library? 1. In the past six months 2. More than six months ago but less than 12 months ago 3. Over a year ago 4. I have never visited a library

Norge

Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 måneder har du besøkt. a) folkebibliotek, medregnet filial Antall__ b) bokbuss Antall__ c) bibliotek i grunnskole eller videregående skole Antall__ d) høgskolebibliotek, universitetsbibliotek eller annet fag- eller bedriftsbibliotek Antall__

Hvor lenge er det siden du sist var på et folkebibliotek eller i bokbuss? 1. 7 DAGER ELLER MINDRE 2. 8–30 DAGER SIDEN ... 10. 11 ÅR EL. MER SIDEN 11. ALDRI 12. HUSKER IKKE/VET IKKE

Sverige

Under de seneste 6 månederna, hur ofta har du besökt ett bibliotek på din fritid? Aldrig – Gå till [...] En gång i månaden eller mer sällan 2-3 gånger i månaden En eller flera gånger i veckan Vet inte

Teaterbesök

Finland

Have you been to theatre, musical or operetta performances in the past 12 months? 1. Yes 2. No Or have you been to theatre, musical or operetta performances sometimes before? 1. Yes 2. No How many times in the past 12 months have you been to a theatre, musical or operetta 1. Once 2. Twice 3. 3 to 5 times 4. 6 to 9 times 5. 10 to 19 times 6. 20 to 29 times 7. More than 30 times

Norge

Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 måneder har du vært og sett på en teaterforestilling, musikal eller revy? Ta med både profesjonelle-, og amatørforestillinger ANTALL__

Hvor lenge er det siden du sist var og så på en teaterforestilling, musikal eller revy? 1. 7 DAGER ELLER MINDRE 2. 8–30 DAGER SIDEN 3. 1–3 MÅNEDER SIDEN ... 10. 11 ÅR EL. MER SIDEN 11. ALDRI 12. HUSKER IKKE/VET IKKE

Sverige

Under de senaste 6 månaderna, hur många gånger har du varit på något av följande [Teater eller musikal + fler alternativ]? Ingen gång, 1 gång, 2–3 gånger, 4 gånger eller mer, Vet inte

Spel

Finland

A. How often do you play a. live action role-playing games or LARP? B. How often do you play online role playing games? C. How often do you play console games (e.g. Minecraft, Singstar)? D. How often do you play computer games that you play alone, like patience or The Sims? E. How often do you play games played through an Internet browser, like Älypää? 1. I have not played at all 2. Daily 3. Every week 4. At least once a month 5. At least three times a year 6. At least once a year 7. Less frequently than once a year [– – –]

A. How often do you play a. multiplayer online games (e.g. World of Warcraft)? B. How often do you play games that are played with mobile and tablet devices (e.g....) C. How often do you play online games of chance (e.g. online poker, betting)? D. How often do you play educational games (e.g. mathematics or literacy games)? [Samma svarsalternativ som ovan]

Norge

Brukte du noe slikt utstyr [spelkonsoll till TV] til spilling hjemme eller hjemme hos andre .? JA NEI

Brukte du noe slikt utstyr [handholdte spel, PC, nettbrett, telefon]? JA NEI

Omtrent hvor lang tid brukte du til sammen på spilling på PC, spillkonsoll, håndholdte spill, nettbrett eller telefon? TIMER MINUTTER

Foregikk noe av spillingen over Internett? JA NEI

Sverige

Under de senaste 6 månaderna, hur ofta har du spelat något av följande på din fritid [Mobilspel (på mobil eller surfplatta), TV- eller datorspel, Roll- eller brädspele, Annat spel, [skriv i rutan]? Aldrig En gång i månaden eller mer sällan 2–3 gånger i månaden En eller flera gånger i veckan Varje dag Vet inte

Analys och slutsats

Av exemplen framgår att det finns ett antal olika sätt att ställa frågor på de utvalda områdena. För att börja med det först redovisade området, TV-tittande, ser vi att det finska formuläret ställer frågan i presens; 'Hur ofta tittar du på TV?' och därefter anger ett antal olika svarsalternativ. Det norska ställer först frågan om respondenten tittar på TV och därefter när det i så fall skett under det senaste dygnet. Det svenska formuläret ställer, liksom det norska, frågan i imperfekt, det vill säga hur ofta det skett. Här är dock tidsperioden det senaste halvåret, med ett antal svarsalternativ.

Om vi ser på det femte redovisade området, teaterbesök, så ser vi att man i det finska formuläret frågar om och i så fall hur ofta respondenten varit på teater, musikal eller operett. Här går alltså frekvensen av just teaterbesök inte att utläsa av svaren. Det norska schemat ställer frågan om hur många gånger respondenten varit på teater, musikal eller revy. Inte heller här kan de olika konstformerna skiljas åt i svaren. Vi kan också konstatera att frågorna är olika ställda ('hur ofta',

respektive 'hur många gånger') med åtföljande olika svarsalternativ. Det svenska formuläret ställer frågan om respondenten varit på teater, också med angivande av ett antal andra typer av scenföreställningar, det vill säga här går frekvensen av teaterbesök att skilja ut.

På liknande sätt förhåller det sig med de övriga fyra områdena. När det gäller till exempel spel så är skillnaderna än mer påtagliga.

En slutsats av genomgången är att det finns genomgående skillnader i hur frågorna ställs i ländernas olika formulär. Det gäller skillnader som att vissa gäller hur ofta någon brukar göra något (presens), medan andra gäller hur ofta det skett (imperfekt). Det gäller också skillnader i exakt vad som ingår i frågan, till exempel om flera konstformer ingår utan åtskillnad. Det gäller även den tidsperiod som anges i frågan eller i svarsalternativen. Med ett någorlunda strikt krav på statistisk jämförbarhet i svaren från olika populationer, går inte data från de olika ländernas kulturvaneundersökningar att jämföra. I något enstaka fall kan man tänka sig jämföra genom att räkna om 'varit på xx under de senaste 12 månaderna' med 'varit på xx under de senaste 6 månaderna'. Det kvarstår dock att jämförelsemöjligheterna statistiskt sett på det hela taget förefaller vara ytterst små, för att inte säga försumbara.